
ІВАШКЕВИЧ Е.З.,
кандидат психологічних наук,
доцент, кафедра загальної
психології та психодіагностики,
Рівненський державний
гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА АВТОРСЬКА СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА

У статті описано концептуальні моделі вітчизняної науки, в яких пропонується структура соціального інтелекту особистості. Запропоновано та описано авторську концепцію соціального інтелекту педагога. Зазначено, що соціальний інтелект педагога вміщує три підструктури: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Наголошено, що соціальний інтелект педагога вважається когнітивною основою для реалізації суб'єкт-суб'єктного спілкування.

Ключові слова: інтелект, соціальний інтелект, концептуальні моделі соціального інтелекту, когнітивна, мнемічна та емпатійна підструктури соціального інтелекту.

В статье описаны концептуальные модели отечественной науки, в которых предлагается структура социального интеллекта личности. Предложена и описана авторская концепция социального интеллекта педагога. Указано, что социальный интеллект педагога включает три подструктуры: когнитивную, мнемическую и эмпатийную. Подчеркнуто, что социальный интеллект педагога считается когнитивной основой для реализации субъект-субъектного общения.

Ключевые слова: интеллект, социальный интеллект, концептуальные модели социального интеллекта, когнитивная, мнемическая и эмпатийная подструктуры социального интеллекта.

In this article the conceptual models of social intellect of a person were described; in these models a structure of social intellect of the individual was provided. The author's structure of social intellect of a teacher was proposed. It shows us that social intellect of the teacher includes cognitive, mnemonic and emphatic substructures. It was emphasized that cognitive substructure of social intellect involved a set of fairly stable knowledge, assessment, rules of interpretation of events, human behavior, their relationships, etc. Social intellect is based on the existing system of interpretation on micro-structural and macro-structural levels. The microstructure of cognitive component of social intellect is determined by the features of the latter, namely cognitive evaluation, which determines the competent processing and evaluating the information that the subject perceives, his/her prediction, based on planning and forecasting of interpersonal interactions, communication, providing proper performance of the process of communication. The author of the article underlines that mnemonic component of social intellect of a teacher described the presence of the ability to interpret events, life events, behavior of others and their own as the subject of these events. Mnemonic substructure is based on the personal experience of the subject, where subjective statistics constitute personal interpretive complex. In this article the structure and peculiarities of emphatic component of social intellect of a teacher were described. Emphatic component of social intellect is largely dependent on what shape of the behavior the person chooses as a priority that he/she expects his/her business associated with the complex of interpretative value in relation to the world of the person. Emphatic component of social intellect is also dependent on what the person expects from other subjects of interpersonal interaction, what valuable interpretative complex of relation to the surround world it was formed inside the person, what possibilities the subject has when we tell about the usage of anticipation mechanisms in solving various problems of professional and social life. It was stressed that a social intellect of a teacher was considered as a cognitive basis for the realization of the process of subject-subject interaction.

Key words: *intellect, social intellect, conceptual models of social intellect, cognitive, mnemonic and emphatic substructures of social intellect.*

Актуальність проблеми. В психологічній літературі [2; 11; 18; 21] зазначається, що соціальний інтелект є гнучким, він зазнає змін, розвивається у процесі соціальної взаємодії, є критерієм успішності останньої тощо. Соціальний інтелект – це індивідуальні задатки, здібності, здатності та особистісні властивості, що фази літують становлення умінь і навичок здійснення соціальних дій і контактів. Також В.М.Куніцина [7] зазначає, що на відміну від структури загального інтелекту в структурі соціального інтелекту велику роль відіграють особистісні властивості суб'єкта і характеристики самосвідомості. Тому авторитарна людина, як правило, не досягає високого рівню розвитку соціального інтелекту, адже агресивність блокує встановлення адекватних взаємостосунків з людьми, фази літує стани напруги, підозрілості, що виявляється в негативізмі, стресах, критиканстві, заздрості, образах і т.д. Авторитарність і агресивність, вважає В.М.Куніцина, – найбільш серйозні перешкоди для розвитку вміння взаємодіяти з людьми, орієнтуватися у соціальних ситуаціях. Високий рівень розвитку соціального інтелекту є властивим для людей із гуманістичною спрямованістю особистості. Індивід із високим рівнем розвитку соціального інтелекту є соціально зрілою особистістю, що має адекватну самооцінку, є самодостатньою, добре адаптованою

до незнайомих ситуацій, із добре розвиненим почуттям власної гідності, високим комунікативним потенціалом, що виявляється в здатності людини позитивно впливати на інших [7, с. 469–471]. Тому проблема даної статті є вельми актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Опишемо фундаментальні результати дослідження структури соціального інтелекту у вітчизняних та зарубіжних працях. Так, у дослідженнях авторів виділяються кілька підходів до визначення структури соціального інтелекту:

- *когнітивно-конативний підхід* (Дж. Гілфорд [21], В.О.Лабунська, [8], Г.Олпорт [17], О.Б.Чеснокова [15] та ін.), який актуалізує увагу на структурних компонентах соціального інтелекту, таких, як: операції (оцінки, конвергентне мислення, дивергентне мислення, пам'ять, пізнання); категорії, що описують змістові характеристики соціального інтелекту (образні, символічні, семантичні, конативні характеристики); категорії, що описують результати обробки суб'єктом соціальної інформації (елементи, класи, міжособистісні стосунки, системи, перетворення, передбачення);
- *міжособистісний підхід* (В.В.Новиков [12], Е.Х.Хант [22], В.О.Ядов [14] та ін.), який наголошує на

структурі соціального інтелекту, що вміщує внутрішньо-особистісний і міжособистісний інтелект в межах теорій мульти-інтелекту Х.Гарднера [20], В.Штерна [цит. за 20];

- *компетентнісний підхід*, який розглядає соціальний інтелект як когнітивну компетентність (що, в свою чергу, вміщує пізнавальні здатності) (Дж.Кілстром [18], Н.Кентор [18], О.В.Корнеева [6], Н.А.Лужбіна [9], М.Форд [19], М.Тісак [19] та ін.);
- *соціально-інтегративний підхід*, емпіричні дослідження в межах якого наголошують на таких структурних компонентах соціального інтелекту, як соціальна сензитивність, соціальна перцепція, соціальна пам'ять, соціальне мислення тощо (Ю.В.Касаткіна [5], В.О.Лабунська [8; 16], Я.І.Михайлова [11] та ін.).

Але, на жаль, не всі проблеми з цієї теми, зокрема, питання стосовно структури соціального інтелекту особистості не є до кінця вирішеними в психологічній літературі. Особливо це стосується структури соціального інтелекту педагога, і саме це питання є предметом нашої публікації.

Отже, зважаючи на актуальність дослідження з даної проблеми, **завданнями** нашої статті є:

1. Описати концептуальні моделі вітчизняної науки, в яких пропонується структура соціального інтелекту особистості.

2. Запропонувати та описати авторську концепцію соціального інтелекту педагога.

Виклад основного матеріалу. Опишемо концепції та теорії, які існують у вітчизняній науці щодо структури соціального інтелекту особистості. Так, Ю.М.Ємельянов та Є.С.Кузьмін

[4] в структурі соціального інтелекту виокремлюють комунікативну компетентність (професійна і загально-особистісна компетентність) і соціальну адаптацію (вербальні і невербальні здатності). Більш глобальною є теорія В.М.Куніциної [7], яка до структури соціального інтелекту відносить комунікативно-особистісний потенціал, характеристики свідомості та самосвідомості, соціальну перцепцію, енергетичні характеристики особистості тощо. Моделі, що описують соціальний інтелект як сукупність умінь, навичок, здібностей та здатностей описані в дослідженнях Н.А.Амінова [цит. за 4], О.В.Беляєвої [2], М.В.Молоканова [цит. за 4]. Зокрема, О.В.Беляєва [2] в структуру соціального інтелекту виокремлює такі вміння: адекватно, з різних позицій сприймати людину, розуміти її внутрішні властивості, особливості та характеристики, здатність до співпереживання, до аналізу власної поведінки, здатність регулювання власної пізнавальної діяльності, процесом спілкування та міжособистісної взаємодії. З урахуванням результатів проведених емпіричних досліджень, Н.А.Амінов і М.В.Молоканов виокремлюють такі вміння, які розглядаються структурними складовими соціального інтелекту: інтерперсональні (комунікативні), антиципативні (прогнозування впливу на інших людей), емпатійні (наголошують на емпатії щодо об'єкта, на процесах і результатах здійснення психологічної діяльності) [цит. за 4, с. 76].

За теорією Н.О.Кудрявцевої, структура соціального інтелекту вміщує комунікативні вміння, мотиваційні характеристики, самооцінку людини, властивості соціального мислення, здатності до психологічної автономності і незалежності суб'єкта пізнавальної діяльності та міжособистісної

взаємодії [цит. за 7, с. 52].

Цікавий підхід щодо структури соціального інтелекту представлений в концепції Г.П.Геранюшкіної, яка зазначає, що функціонування соціального інтелекту як групи здібностей та здатностей особистості відбувається на трьох рівнях, які й дозволяють відобразити динамічний характер даного феномена. В структурі соціального інтелекту науковець виділяє потенційний рівень, що вміщує потенційні здібності та здатності особистості, які знаходяться в стадії розвитку, актуаль-

ний рівень, до якого входять здібності та здатності особистості, що мають нормативний (середній та високий) рівень розвитку, і результативний рівень, який вміщує такі характеристики особистості, які висвітлюють особливості експлікації цих здібностей у пізнавальній діяльності. Модель структури соціального інтелекту за концепцією Г.П.Геранюшкіної зображено в табл. 2.1 [3, с. 59].

Деяко подібною до структури соціального інтелекту Г.П.Геранюшкіної є модель соціального інтелекту, запро-

Таблиця 2.1
Модель структури соціального інтелекту (за Г.П. Геранюшкіною)

Рівень експлікації компоненту	Назва компоненту	Структура компоненту
Рівень потенційних здібностей та здатностей	Когнітивний	Рефлексія
		Самооцінка
		Самоактуалізація
	Емотивний	Здатність до емпатії
		Прийнятність індивідом мікрогрупи
Рівень актуальних здібностей та здатностей	Фактори соціального інтелекту	Здатність передбачати наслідки поведінки в певній ситуації
		Здатність розуміти невербальну експресію
		Здатність розуміти вербальну експресію в контексті експлікації певної ситуації
		Здатність розуміти логіку розв'язання складних ситуацій
Результативний рівень	Комунікативний	Взаємодія в мікрогрупах
		Ведення переговорів
		Гнучкість поведінки
	Організаційний	Орієнтація на конкретний результат
		Уміння планувати і проектувати
		Здійснення управління пізнавальною діяльністю
	Комплексний	Продуктивність пізнавальної діяльності
		Соціально-психологічний статус

Таблиця 2.2
Структура соціального інтелекту (за О.І.Савенковим)

Компоненти	Змістові характеристики компонента	Критерії оцінки
Когнітивний	Соціальні знання	Знання спеціальних правил поведінки
	Соціальна пам'ять	Пам'ять на імена й обличчя
	Соціальна інтуїція	Оцінка почуттів Характеристика настановлень Розуміння мотивів вчинків інших людей Здатність адекватно сприймати поведінку інших в міжособистісній взаємодії
	Соціальне прогнозування	Моделювання власної діяльності Прогнозування свого розвитку Рефлексія власного розвитку Оцінка власних альтернативних можливостей
Емоційний	Соціальна експресія	Емоційна експресія Емпатія Емоційний контроль
	Співпереживання	Здатність ставити себе на місце інших людей Здатність співпереживати іншим людям
	Здатність до саморегуляції	Уміння регулювати свої емоції та настрої
Поведінковий	Соціальне сприймання	Уміння слухати співрозмовника Розуміння гумору
	Соціальна взаємодія	Здатність і готовність працювати з іншими у спільній діяльності Здатність до здійснення колективної взаємодії
	Соціальна адаптація	Уміння пояснювати і переконувати інших Здатність толерантно ставитися до інших людей Відкритість у взаємостосунках з оточуючими

понована В.М.Куніциною [7, с. 468]. Так, В.М.Куніцина зазначає, що соціальний інтелект містить потенційні здібності, які називаються вченою комунікативно-особистісним потенціалом. Останній великою мірою пред-

ставлений енергетичними характеристиками суб'єкта (мається на увазі темперамент індивіда, особистісні новоутворення, характеристики самосвідомості тощо).

Інший погляд на проблему струк-

Таблиця 2.3
Модель соціального інтелекту (за І.Ф. Башировим)

Компоненти	Змістові характеристики компонента	Критерії оцінки
Когнітивний	Соціальні знання	Знання спеціальних правил поведінки суб'єктів по взаємодії
	Соціальна пам'ять	Пам'ять на імена й обличчя
	Соціальне мислення	Визначення почуттів
		Визначення настрою
		Рефлексія вчинків інших людей
	Соціальне прогнозування	Прогнозування власної діяльності
		Рефлексія особистісного розвитку
	Соціальна перцепція	Уміння слухати співрозмовника
Уміння розуміти «мову» жестів		
Емоційний	Соціальна емпатія	Експресивність та емоційність
		Емпатія
	Здатність до саморегуляції	Самоконтроль
		Емоційна стійкість
Комунікативно-організаційний	Соціальна адаптивність	Уміння пояснювати і переконувати інших
		Відкритість у міжособистісній взаємодії
	Соціальна взаємодія	Здатність і готовність до виконання спільної діяльності
		Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії

тури соціального інтелекту пропонує О.І.Савенков [13]. Автор аналізує структуру соціального інтелекту з урахуванням якісних компонентів груп здатностей; вчена виділяє когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, зміст яких представлено в конкретних здатностях особистості (табл. 2.2).

Аналогічною, але більш деталізованою в критеріях оцінки компонентів, є модель І.Ф.Башірова [1] (табл. 2.3).

Деяко іншою є структура соціального інтелекту Дж.Гілфорда [21], який виокремлює пізнавальний, поведінковий (або креативний) компоненти, а також елементи, потрібні для вико-

нання пізнавальної діяльності, а саме конвергентне мислення, пам'ять, оцінювання тощо. Структура пізнавального компоненту соціального інтелекту (що зумовлює здатність розуміти поведінку інших людей) містить такі підструктурні елементи (табл. 2.4).

Структуру поведінкового компоненту соціального інтелекту, запропоновану Дж. Гілфордом, зображено в табл. 2.5 [21, с. 151–154].

Проте, як зазначає В.О.Мазилів [10, с. 101], всі існуючі моделі соціального інтелекту є значущими як в теоретичному, так і в практичному аспектах, проте вони недостатньою мірою відповідають теоретико-методологічним

Таблиця 2.4

Структура пізнавального компоненту соціального інтелекту (за Дж. Гілфордом)

Назва фактора	Оригінальна назва	Зміст фактора
Пізнання елементів поведінки	Cognition of behavioral units	Здатність розпізнавати внутрішні ментальні стани людей
Пізнання класів поведінки	Cognition of behavioral classes	Здатність групувати внутрішні стани людей з урахуванням їхньої подібності
Пізнання стосунків у поведінці	Cognition of behavioral relations	Здатність інтерпретувати значущі зв'язки між елементами поведінки
Пізнання систем поведінки	Cognition of behavioral systems	Здатність інтерпретувати узгодженість зв'язків в соціальній поведінці
Пізнання перетворень поведінки	Cognition of behavioral transformations	Здатність гнучко реагувати на зміни під час інтерпретації соціальної поведінки

вимогам сучасної психології. Адже, стверджує вчений, всі запропоновані в науковій літературі моделі соціального інтелекту не відповідають вимогам цілісності психічних явищ, зокрема:

- модель соціального інтелекту Дж.Гілфорда та подібні за структурою моделі І.Ф.Баширова і О.І.Савенкова не експлікують ознаки континуальності соціального інтелекту; проте, остання ознака є однією із найважливіших ознак, виділених Д.В.Ушаковим;
- моделі, запропоновані В.М.Куніциною і Г.П.Геранюшкою, навпаки, відображають континуальність як властивість соціального інтелекту за рахунок виокремлення різних рівнів даних здатностей; проте, недоліком даних моделей є те, що вони не відображають різноманітність складових соціального інтелекту;
- характерною особливістю всіх моделей є виокремлення особистісних характеристик, що

входять до структури соціального інтелекту, проте, виходячи із змісту цих моделей, незрозумілим залишається взаємозв'язок особистісних якостей та рівня сформованості соціального інтелекту.

На думку В.М.Куніциної [7], соціальний інтелект має досить складну структуру, отже, складається із:

1. Комунікативно-особистісного потенціалу, який розуміється автором як комплекс властивостей, що полегшують чи ускладнюють процес спілкування, на основі якого формуються такі інтегральні комунікативні властивості, як психологічна контактність і комунікативна прийнятність. Вчена вважає комунікативно-особистісний потенціал базовою підструктурою соціального інтелекту.
2. Характеристики самосвідомості. До них авторка відносить почуття самоповаги, свободу від комплексів, забобонів, пригнічених імпульсів, відкритість новим ідеям, високий рівень соціальної зрілості тощо.

Таблиця 2.5

Структура поведінкового компоненту соціального інтелекту (за Дж. Гілфордом)

Назва фактора	Оригінальна назва	Зміст фактора
Дивергентне мислення в сфері експлікації елементів поведінки	Divergent production of behavioral units	Здатність відтворювати дії, як передають внутрішні ментальні стани особистості
Дивергентне мислення в сфері експлікації класів поведінки	Divergent production of behavioral classes	Здатність створювати категорії поведінкових актів, які легко сприймаються та розуміються
Дивергентне мислення в сфері взаємостосунків	Divergent production of behavioral relations	Здатність здійснювати діяльність, яка враховує поведінку іншої людини
Дивергентне мислення в сфері систем поведінки	Divergent production of behavioral systems	Здатність самостійно встановлювати послідовність дій з іншою людиною
Дивергентне мислення в сфері трансформації поведінкових дій	Divergent production of behavioral transformations	Здатність змінювати експресивне ставлення до виконаної діяльності
Дивергентне мислення в сфері результатів поведінки	Divergent production of behavioral implication	Здатність прогнозувати можливі результати ситуації

3. Пізнавальні (когнітивні) процеси: соціальне мислення, соціальна уява, соціальне уявлення, здатність до розуміння і моделюванню соціальних явищ, розуміння людей і мотивації до здійснення діяльності. Людина з добре розвиненими соціальними здатностями, як правило, досить адекватно сприймає ситуації соціальної взаємодії, експлікує їх у своїй свідомості, розмірковує над своїми вчинками, діями, реакціями тощо, планує свою поведінку та їхні наслідки, добре розуміє думки і почуття інших людей. Такі люди, як правило, не є егоцентричними, а, навпаки, є великою мірою соціально орієнтованими тощо.
4. Енергетичні характеристики. Ма-

ється на увазі психічна та фізична витривалість, активність, слабкий ступінь виснаженості.

Виходячи із запропонованої структури соціального інтелекту, В.М. Куніцина описує наступні його функції:

- забезпечення адекватності, адаптивності в ситуаціях соціальної взаємодії;
- формування програми, алгоритмів і планів здійснення успішної взаємодії в тактичному і стратегічному аспектах, вирішення поточних завдань;
- планування міжособистісних подій і прогнозування їхньої реалізації;
- мотиваційна функція;
- формування соціальної компе-

тентності;

- саморозвиток, самопізнання, самонавчання.

Однією з інтегральних функцій соціального інтелекту, на думку В.М.Куніциної, є формування перспективних міжособистісних взаємостосунків з урахуванням особливостей взаємовпливу на суб'єктів діалогічного спілкування та взаємодії.

Соціальний інтелект, вказує В.М.Куніцина, є гнучким, він зазнає змін, розвивається у процесі соціальної взаємодії, є критерієм успішності останньої тощо. Соціальний інтелект – це індивідуальні задатки, здібності, здатності та особистісні властивості, що фази літують становлення умінь і навичок здійснення соціальних дій і контактів. Також В.М.Куніцина зазначає, що на відміну від структури загального інтелекту в структурі соціального інтелекту велику роль відіграють особистісні властивості суб'єкта і характеристики самосвідомості. Тому авторитарна людина, як правило, не досягає високого рівню розвитку соціального інтелекту, адже агресивність блокує встановлення адекватних взаємостосунків з людьми, фази літує стани напруги, підозрливості, що виявляється в негативізмі, стресах, критиканстві, заздрості, образах і т.д. Авторитарність і агресивність, вважає В.М.Куніцина, – найбільш серйозні перешкоди для розвитку вміння взаємодіяти з людьми, орієнтуватися у соціальних ситуаціях. Високий рівень розвитку соціального інтелекту є властивим для людей із гуманістичною спрямованістю особистості. Індивід із високим рівнем розвитку соціального інтелекту є соціально зрілою особистістю, що має адекватну самооцінку, є самодостатньою, добре адаптованою до незнайомих ситуацій, із добре розвиненим почуттям власної гідності,

високим комунікативним потенціалом, що виявляється в здатності людини позитивно впливати на інших [7, с. 469–471].

Спіраючись на проаналізовані моделі соціального інтелекту особистості, ми запропонували власне структуру соціального інтелекту педагога. Ми вважаємо, що соціальний інтелект педагога вміщує *три підструктури*: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Отже, *когнітивна підструктура соціального інтелекту* включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях. Мікроструктура когнітивної складової соціального інтелекту детермінується функціями останнього, а саме пізнавально-оцінною, від якої залежить грамотна переробка та оцінювання інформації, яку сприймає суб'єкт; прогностичної, на основі якої здійснюється планування та прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій; комунікативної, що забезпечує ефективність власне процесу спілкування (дана функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню); рефлексивної, яка знаходить своє відображення безпосередньо в самопізнанні. У свою чергу, макроструктура когнітивної складової соціального інтелекту виявляється у ставленні індивіда до себе як до цінності, ціннісно-смысловій позиції до міжособистісних відносин, а також в актуалізації мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, аксіологічного ставлення до професійної та інших видів діяльності.

Джерелом соціального інтелекту на мікроструктурному рівні є безперервна актуалізація перерахованих нами функцій. При цьому результатом їх

інтеграції можна вважати сукупність суб'єктивних шкал, що дають можливість суб'єктові орієнтуватися в особливостях міжособистісної взаємодії, розпізнавати й адекватно оцінювати поведінку інших індивідів. Одним з основних результатів соціального інтелекту високого рівня буде наявність у особистості суб'єктивних статистик різних модальностей. Це – простір суб'єктивних психосемантичних шкал, символіка невербальної поведінки, нормативи мовної продукції і т.д.

Завданням соціального інтелекту на макроструктурному рівні є забезпечення можливостей оцінювати себе й інших людей як особистостей. При цьому ціннісні орієнтації окремого індивіда можуть не збігатися із загальноприйнятими соціальними нормами і навіть вступати з ними в конфлікт, але завжди є такий соціум і його конкретні представники, у яких індивідуальне бачення світу, особистісні цінності і смисли людини будуть знаходити підтримку.

Мнемічна складова соціального інтелекту педагога характеризує наявність у індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій. Мнемічна підструктура базується на особистісному досвіді суб'єкта, де суб'єктивні статистики утворюють особистісний інтерпретаційний комплекс. Полімодальність в даному випадку означає наявність у людини різних інтерпретаційних комплексів відповідно до різних сфер буття індивіда. Формально вони можуть суперечити один одному, проте психологічно в нормі є внутрішньо узгодженими, забезпечуючи єдність мнемічної складової соціального інтелекту.

Емпатійна складова соціального інтелекту більшою мірою залежить від

того, яку форму поведінки педагог обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем професійного та соціального життя тощо.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Отже, системне цілісне уявлення щодо структури соціального інтелекту педагога, виокремлення особливостей і функцій соціального інтелекту дозволяє конкретизувати поняття комунікативної компетентності педагога: комунікативна компетентність є однією із складових соціальної компетентності, розглядається як комплекс властивостей, що фасилітують комунікативний процес, формування таких інтегральних комунікативних властивостей своєї особистості, як психологічна контактність, комунікативна адаптованість і комунікативна прийнятність. Останні ми розглядаємо як детермінанти соціального інтелекту. Таким чином, комунікативна компетентність є складовою соціальної компетентності педагога, що розглядаються науковцями як підструктури соціального інтелекту педагога. Отже, ми вважаємо соціальний інтелект педагога когнітивною основою для реалізації міжособистісного спілкування, оскільки соціальний інтелект постає детермінантою не тільки прогнозування міжособистісної комунікативної взаємодії, а й організації ефективних міжособистісних стосунків, які є невід'ємною складовою спілкування з урахуванням його динамічних характеристик.

Аналіз таких дефініцій, як «соціальний інтелект», «соціальна компетентність» та «комунікативна ком-

петентність» дозволив зробити певні висновки. По-перше, соціальний інтелект є особистісним новоутворенням, що вміщує певну, чітко структуровану групу ментальних здібностей, які характеризуються володіє не тільки когнітивним, а й конативним аспектами. По-друге, соціальний інтелект слід розглядати як когнітивну основу соціальної та комунікативної компетентності (які, на думку науковців [11; 18], входять до структури соціального інтелекту), що відрізняється особливою специфікою пізнання (при цьому, характерологічними особливостями такого пізнання постає можливість урахування власного особистісного досвіду, а також здійснення комунікації з метою актуалізації такого пізнання). По-третє, специфіка пізнання з метою становлення соціального інтелекту полягає в його когнітивно-афективному характері, який є основою для формування ставлення до певного об'єкту пізнавальної діяльності.

По-четверте, становлення соціального інтелекту відбувається в процесі соціалізації особистості, тому на структуру соціального інтелекту, рівень його розвитку впливають особистісні властивості індивіда (темперамент, характер та інші), фактори навколишнього середовища (на мікро-, мезо-та макросоціальних рівнях), а також імпліцитний вплив на структуру соціального інтелекту здійснює особистісний та професійно значущий досвід. І, нарешті, по-п'яте, динамічний характер соціального інтелекту дозволяє стверджувати про наявність кількісних і якісних відмінностей, зумовлених особливостями становлення даного особистісного утворення. Всі перераховані вище специфічні особливості соціального інтелекту будуть враховані нами у процесі дослідження структури соціального інтелекту педагога, а отримані результати будуть проаналізовані та описані у подальших публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Ильдар Фаритович Баширов. – М., 2006. – 210 с.
2. Беляева Е.В. Социальный интеллект и психологические качества личности руководителя: на примере предприятий нефтегазовой отрасли [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Елена Викторовна Беляева. – Самара, 2005. – 167 с.
3. Геранюшкина Г.П. Социальный интеллект студентов-менеджеров и его развитие в условиях формирующего эксперимента [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Галина Петровна Геранюшкина. – Иркутск, 2001. – 250 с.
4. Емельянов Ю.Н. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга [Текст] / Юрий Николаевич Емельянов, Евгений Сергеевич Кузьмин. – Л. : ЛГУ, 1983. – 103 с.
5. Клюева Н.В. Учим детей общению [Текст] / Н.В. Клюева, Ю.В. Касаткина. – Ярославль, 1996. – 240 с.
6. Корнеева А.В. Трансформация психологической культуры личности на разных этапах вхождения в иноязычное пространство [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Алёна Викторовна Корнеева. – Барнаул, 2004. – 228 с.

7. Куницына В.Н. Межличностное общение [Текст] : [учеб. для вузов] / Валентина Николаевна Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.
8. Лабунская В.А. Невербальное поведение: социально-перцептивный подход [Текст] / Вера Александровна Лабунская. – Ростов н/Д, 1986. – 135 с.
9. Лужбина Н.А. Социальный интеллект как системообразующий фактор психологической культуры личности [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Наталья Анатольевна Лужбина. – Барнаул, 2002. – 192 с.
10. Мазиллов В.А. Методология психологической науки: история и современность [Текст] : [монография] / Владимир Александрович Мазиллов. – Ярославль : МАПН, 2007. – 352 с.
11. Михайлова Я.И. Взаимосвязь уровня развития социального интеллекта с интеллектуально-личностными характеристиками у детей 6-7 лет [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Я.И. Михайлова. – СПб., 2001. – 189 с.
12. Новиков В.В. Социальная психология: Феномен и наука [Текст] / В. В. Новиков. – М., 1998. – 489 с.
13. Савенков А.И. Детская одарённость: развитие способами искусства. – М. : Педагогическое сообщество России, 1999. – 220 с.
14. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности [Текст] / [под ред. Владимира Александровича Ядова]. – Л., 1979. – 263 с.
15. Чеснокова О.Б. Изучение социального познания в детском возрасте [Текст] / Ольга Борисовна Чеснокова // Познание. Общество. Развитие / [сост. и ред. Д.В. Ушаков]. – М. : Ин-т психологии РАН, 1996. – С. 54–76.
16. Эмоциональные и познавательные характеристики общения [Текст] / [под ред. Веры Александровны Лабунской]. – Ростов н/Д, 1990. – 360 с.
17. Allport G.W. The nature of prejudice [Text] / Gordon Willard Allport. – N. Y., 1954. – 165 p.
18. Cantor N.G. Personality and social intelligence [Text] / N.G. Cantor, J.F. Kihlstrom. – Prentice-Hall, 1987. – 200 p.
19. Ford M.E. A future search of social intelligence [Text] / M.E. Ford, M.S. Tisak // Journal of Educational Psychology. – 1983. – Vol. 75 (2). – P. 196–207.
20. Gardner R.W. Frames of mind: The theory of multiple intelligences [Text] / R.W. Gardner. – L. : Heinmann, 1983. – 294 p.
21. Guilford J.P. Is some creative thinking irrational? [Text] / Joy Paul Guilford // Journal of creative behavior. – 1982. – Vol. 16 (3). – P. 151–154.
22. Hunt E.H. On the nature of intelligence [Text] / Everette Howard Hunt // Science. – 1983. – Vol. 219, № 4581. – P. 141–146.

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Bashirov I.F. Social'nyj intellekt kak faktor uspehnosti professional'noj deyatel'nosti voennogo psixologa [Tekst] : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.05 / Il'dar Faritovich Bashirov. – M., 2006. – 210 s.
2. Belyaeva E.V. Social'nyj intellekt i psixologicheskie kachestva lichnosti rukovoditelya: na primere predpriyatij neftegazovoj otrasli [Tekst] : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.05 / Elena Viktorovna Belyaeva. – Samara, 2005. – 167 s.

3. Geranyushkina G.P. *Social'nyj intellekt studentov-menedzherov i ego razvoite v usloviyax formiruyushhego e'ksperimenta* [Tekst] : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.07 / Galina Petrovna Geranyushkina. – Irkutsk, 2001. – 250 s.
4. Emel'yanov Yu.N. *Teoreticheskie i metodologicheskie osnovy social'no-psixologicheskogo treninga* [Tekst] / Yuriy Nikolaevich Emel'yanov, Evgenij Sergeevich Kuz'min. – L. : LGU, 1983. – 103 s.
5. Klyueva N.V. *Uchim detej obshheniyu* [Tekst] / N.V. Klyueva, Yu.V. Kasatkina. – Yaroslavl', 1996. – 240 s.
6. Korneeva A.V. *Transformaciya psixologicheskoy kul'tury lichnosti na raznyx e'tapax vxozhdeniya v inoyazychnoe prostranstvo* [Tekst] : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.01 / Alyona Viktorovna Korneeva. – Barnaul, 2004. – 228 s.
7. Kunicyna V.N. *Mezhlichnostnoe obshhenie* [Tekst] : [ucheb. dlya vuzov] / Valentina Nikolaevna Kunicyna, N.V. Kazarinova, V.M. Pogol'sha. – SPb. : Piter, 2003. – 544 s.
8. Labunskaya V.A. *Neverbal'noe povedenie: social'no-perceptivnyj podxod* [Tekst] / Vera Aleksandrovna Labunskaya. – Rostov n/D, 1986. – 135 s.
9. Luzhbina N.A. *Social'nyj intellekt kak sistemoobrazuyushhij faktor psixologicheskoy kul'tury lichnosti* [Tekst] : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.01 / Natal'ya Anatol'evna Luzhbina. – Barnaul, 2002. – 192 s.
10. Mazilov V.A. *Metodologiya psixologicheskoy nauki: istoriya i sovremennost'* [Tekst] : [monografiya] / Vladimir Aleksandrovich Mazilov. – Yaroslavl' : MAPN, 2007. – 352 s.
11. Mixajlova Ya.I. *Vzaimosvyaz' urovnya razvitiya social'nogo intellekta s intellektual'no-lichnostnymi xarakteristikami u detej 6-7 let* [Tekst] : avtoref. dis. ... kand. psixol. nauk / Ya.I. Mixajlova. – SPb., 2001. – 189 s.
12. Novikov V.V. *Social'naya psixologiya: Fenomen i nauka* [Tekst] / V. V. Novikov. – M., 1998. – 489 s.
13. Savenkov A.I. *Detskaya odaryonnost': razvitie sposobami iskusstva*. – M. : Pedagogicheskoe soobshhestvo Rosii, 1999. – 220 s.
14. *Samoregulyaciya i prognozirovanie social'nogo povedeniya lichnosti* [Tekst] / [pod red. Vladimira Aleksandrovicha Yadova]. – L., 1979. – 263 s.
15. Chesnokova O.B. *Izuchenie social'nogo poznaniya v detskom vozraste* [Tekst] / Ol'ga Borisovna Chesnokova // *Poznanie. Obshhestvo. Razvitie* / [sost. i red. D.V. Ushakov]. – M. : In-t psixologii RAN, 1996. – S. 54–76.
16. *E'mocional'nye i poznavatel'nye xarakteristiki obshheniya* [Tekst] / [pod red. Very Aleksandrozny Labunskoj]. – Rostov n/D, 1990. – 360 s.
17. Allport G.W. *The nature of prejudice* [Text] / Gordon Willard Allport. – N. Y., 1954. – 165 p.
18. Cantor N.G. *Personality and social intelligence* [Text] / N.G. Cantor, J.F. Kihlstrom. – Prentice-Hall, 1987. – 200 p.
19. Ford M.E. *A future search of social intelligence* [Text] / M.E. Ford, M.S. Tisak // *Journal of Educational Psychology*. – 1983. – Vol. 75 (2). – P. 196–207.
20. Gardner R.W. *Frames of mind: The theory of multiple intelligences* [Text] / R.W. Gardner. – L. : Heinmann, 1983. – 294 p.
21. Guilford J.P. *Is some creative thinking irrational?* [Text] / Joy Paul Guilford // *Journal of creative behavior*. – 1982. – Vol. 16 (3). – P. 151–154.
22. Hunt E.H. *On the nature of intelligence* [Text] / Everette Howard Hunt // *Science*. – 1983. – Vol. 219, № 4581. – P. 141–146.